

ZSIROS KLAUDIA VIKTÓRIA*

A nemi erőszak áldozatának jogi státusza nemzetközi, európai uniós és hazai szinten

*The Legal Status of Victims of Sexual Violence in International,
European Union and Domestic law*

ABSZTRAKT

A tanulmány a nemi erőszak áldozatának fogalmát és jogi helyzetét ismerteti arra tekintettel, hogy az áldozat és a sértett fogalma – bár jelen bűncselekmény szempontjából egybeesik személyük – nem azonos tartalommal bír, sem hazai, sem nemzetközi szinteken. A Me Too mozgalom egy olyan problémára hívta fel a figyelmet 2017-ben, ami évekkel később is megoldásra vár: a nők elleni erőszak megelőzésére és felszámolására, az áldozatok eljárásban betöltött szerepének, jogi lehetőségeinek hatékonyabbá tételére. E jogi helyzetnek egy rövid, áttekintő kategorizálása megmutatja, hogy milyen jelenlegi tendenciák fedezhetők fel az Európai Unió jogalkotásának folyamatában, és ezek alapján milyen problémás területek fedezhetők fel a hazai jogban, ahol fejlődésre van szükség.

Kulcsszavak: nők elleni erőszak, nemi erőszak áldozata, jogfejlődés, áldozat szerepe a büntető-eljárásban

ABSTRACT

The study describes the concept and the legal status of the victim of sexual violence in view of the fact that the definition of victim in criminal procedure law is not the same as the broader definition of victim used in criminology at domestic or international levels. The Me Too movement drew attention to a problem in 2017 that is still waiting to be solved years later: preventing and eradicating violence against women, as well as making the role of the victims during procedure and their legal options more effective. A brief, overview categorization of this legal situation shows what emerging tendencies can be discovered in the European Union's legislative process nowadays, and based on these, what the problematic areas are in domestic law where change is needed.

Keywords: violence against women, victim of sexual violence, development of law, the role of victim in criminal procedure

* Dr. Zsiros Klaudia Viktória, PhD-hallgató, Debreceni Egyetem Marton Géza Állam- és Jogtudományok Doktori Iskola. E-mail: klaudiazsiros@gmail.com.

A tanulmány célja annak bemutatása, hogy miért speciális a nemi erőszak áldozatának a büntetőeljárásban betöltött szerepe, hogy a sértett és az áldozat fogalmi elhatárolása alapján milyen jogi lehetőségeket lehet megkülönböztetni, és hogy jelenleg milyen irányban fejlődik ez a jogi státusz az Európai Unióban.

A szexuális erőszaknak eljárásjogi értelemben vett sértettje egyben az anyagi jogban meghatározott passzív alanya is, mégis sokszor szokás áldozatként hivatkozni rá, mely fogalmak viszont jogi értelemben nem azonosak, hiszen nem is alkalmazhatóak minden egyes bűncselekményre vagy eljárásban részt vevő személyre. A 2017-ben kirobbant online *Me Too* mozgalom is jó példát szolgáltatott arra, hogy az emberek áldozatként hivatkoznak magukra, illetve másokra, mivel az elkövető és a bűncselekmény *áldozatává* váltak.

A következőkben a vonatkozó nemzetközi, európai uniós és hazai jogszabályok és jogforrások elemzésével bemutatom, hogy a szexuális erőszak áldozata milyen jellegű jogosultságokkal élhet az eljárás során, illetve, hogy melyek azok a problémás területek, ahol fejlődésre van szükség.

1. A passzív alany mint sértett

A büntetőjogban és az eljárásban eleinte a terhelt jogai kerültek előtérbe, a sértett sokáig jogosultságait tekintve mellőzött szereplő volt, csak kötelezettségek terhelték, és szerepe kimerült hasznos tanúként történő fellépésében, ami viszont az elmúlt évtizedekben megváltozott, mivel a sértetti/áldozati jogok kaptak nagyobb hangsúlyt.¹

A büntetőjog fogalmi rendszerében a szexuális erőszak elkövetési tárgya, *passzív alanya* a törvényi tényállásban megjelölt személy, aki nélkül a bűncselekmény nem jöhet létre. Ha a bűncselekménynek van passzív alanya, akkor van sértettje is, akik az esetek többségében, s jelen esetben is, egybeesnek.²

A *sértett* már büntetőeljárásjogi fogalom és számos jogi vonzata van.

A sértett jogállásának erősítése iránti igény a szakirodalomban az 1990-es évektől erősödött fel, az Európai Unió pedig az ezredforduló előtt ismerte el, hogy a sértettel kapcsolatban is lehetnek olyan kérdések, amelyek uniós hatáskörbe tartozhatnak. Ennek következtében 2001. március 15-én az Unió Tanácsa elfogadta a büntetőeljárásban a sértett jogállásáról szóló 2001/220/IB Kerethatározatot, mely az első kemény jogi eszköz volt, ami az unión belül a sértettek helyzetével foglalkozott.³

A Kerethatározat⁴ alapján sértett az a természetes személy, aki olyan károsodást szenvedett, ideértve testi vagy szellemi épségének sérelmét, érzelmi szenvedését

¹ RÓTH Erika: A sértett helyzete a büntetőeljárásban az Európai Unió elvárásainak tükrében. *Miskolci Jogi Szemle*, 2011/6, 165.

² MÉSZÁROS Ádám: *A bűncselekmény fogalmának alapkérdései*. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2020, 212.

³ RÓTH: i. m., 155–156.

⁴ A Tanács kerethatározata (2001. március 15.) a büntetőeljárásban a sértett jogállásáról. HL L 82, 2001.03.22., 1–4. A Kerethatározatot azóta felváltotta a 2012/29/EU irányelv, de áldozati jogok szempontjából említésre méltó mérföldkőnek tekintendő.

vagy gazdasági veszteségét is, amelynek közvetlen oka olyan cselekmény vagy mulasztás, amely valamely tagállam büntetőjogi szabályainak megsértésével valósult meg. Ami ezen definícióval kapcsolatban problémás, hogy egyes tagállamokban hiányzik a sértett törvényi definíciója, illetve, hogy az eredeti angol forrásokban lévő *victim* szónak kérdéses a megfelelő magyar fordítása (és ezzel értelme). Nem tudni pontosan, hogy az sértett vagy áldozat, mivel a Kerethatározat is tartalmaz olyan jogosultságokat, amelyek csak a sértettet illetik meg, és olyanokat is, amelyek az áldozatok tágabb körét.⁵

A Preambulum (3) pontja kimondja, hogy meg kell határozni a bűncselekmények sértettjeinek védelmére vonatkozó minimális követelményeket, melyeket az egyes cikkekben részletez. A Kerethatározat a 17. és 18. cikkekben tartalmazza azt, hogy minden tagállam hatályba kell léptesse azokat a törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy e rendelkezéseknek a megadott határidőn belül megfeleljenek. Ezeket kötelesek továbbítani a Tanács Főtitkárságának és a Bizottságnak, hogy azt végül a Tanács értékelje.

A régi Be., az 1998. évi XIX. törvény még nem ezen európai jogi tendenciák eredményét tükrözte, főleg, hogy Magyarország csak 2004 óta tagja az EU-nak. A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.) indokolása alapján viszont a sértett törvényi támogatása már olyan kiemelt cél, mellyel azt kívánja a törvény elősegíteni, hogy a sértett a sérelmeit előadhassa, azokat feldolgozhassa és jóvátételi igényeinek érvényt szerezhesse.⁶

A Be. 50. §-a alapján a sértett az a természetes vagy nem természetes személy, akinek vagy amelynek a jogát vagy jogos érdekét a bűncselekmény közvetlenül sértette vagy veszélyeztette. A sértettet olyan általános jogok illetik meg, mint például, hogy bizonyítékot terjesszen elő, indítványt és észrevételt tegyen, az őt érintő bűncselekménnyel összefüggésben keletkezett ügyiratokat – a törvényben meghatározott kivételekkel – megismerje, segítők közreműködését vegye igénybe. A sértett bármikor jogosult nyilatkozni arról, hogy a bűncselekmény következtében milyen testi, lelki sérelmet szenvedett, milyen vagyoni hátrány érte, illetve kívánja-e a terhelt bűnösségének megállapítását és megbüntetését.⁷

Előbbi célok elérésének egyik eszköze az, hogy külön döntés nélkül különleges bánásmódot igénylő személynek minősül a nemi élet szabadsága és a nemi erkölcs elleni bűncselekmény sértettje, akire így külön szabályok is vonatkoznak, amiknek alkalmazása a jogai gyakorlásának és kötelezettségei teljesítésének elősegítése mellett a sértett kíméletét is hangsúlyozza.⁸

A büntetőeljárásjog által biztosított jogosultságok viszont nem fedik le az összes lehetőséget, amivel ezen bűncselekmények sértettje élhet, mivel az áldozatként való hivatkozás nem csak köznapi értelemben értendő, annak számos nemzetközi, uniós és hazai jogi vonatkozása is van.

⁵ RÓTH: i. m., 160.

⁶ BELOVICS Ervin–TÓTH Mihály: *Büntető eljárásjog*. HVG-ORAC, Budapest, 2019, 107.

⁷ Be. 51. §.

⁸ Be. 82. §.

2. Ki az áldozat?

Az ENSZ Közgyűlésének a bűncselekmények és a hatalommal való visszaélés áldozatainak nyújtandó igazságtétel alapvető elveiről szóló 1985-ös nyilatkozatában az *áldozat* elnevezés azokat a személyeket jelenti, akik egyénileg vagy közösen sérelmet szenvedtek, beleértve a testi vagy szellemi sérülést, érzelmi szenvedést, gazdasági veszteséget vagy alapvető jogaik lényeges csorbítását olyan cselekmények vagy mulasztások által, amelyek sértik a tagállamokban érvényes büntető-törvényeket, beleértve a hatalommal való bűnös visszaélést tilalmazó törvényeket. Az áldozat fogalma itt magában foglalja, ahol helyénvaló, a közvetlen áldozat közeli családját és eltartottjait, valamint az olyan személyeket, akik a veszélyben lévő áldozat megsegítését, illetve az áldozattá válás elhárítását célzó beavatkozás során szenvedtek sérelmet.

Az Európa Tanács 2011-ben fogadta el a nők elleni erőszak és a családon belüli erőszak megelőzését és felszámolását célzó Isztambuli Egyezményt.⁹ Ez a 3. cikkében úgy határozza meg az áldozat (*victim*) fogalmát, hogy áldozat minden természetes személy, aki ugyanezen cikk a) és b) pontjaiban foglalt magatartások tárgya. Az a) pont alapján „nők elleni erőszak” (*violence against women*) alatt értendő a nemi alapú erőszak mindazon cselekményei, amelyek fizikai, szexuális, pszichológiai vagy gazdasági sérelmet vagy szenvedést okoznak vagy okozhatnak a nőknek, ideértve az ilyen cselekményekkel való fenyegetést, a kényszert vagy a szabadságtól való önkényes megfosztást, akár a közéletben vagy a magánéletben fordul elő. A b) pont alapján „kapcsolati erőszak” (*domestic violence*) a fizikai, a szexuális, a pszichológiai vagy a gazdasági erőszak mindazon cselekményei, amelyek a családon vagy a háztartási egységen belül, vagy a volt vagy a jelenlegi házastársak vagy partnerek között történnek, függetlenül attól, hogy az elkövető az áldozattal azonos helyen él vagy élt-e.

Az Európai Unió jogforrásait tekintve áldozatnak tekinthető az Európai Parlament és a Tanács a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról szóló 2012/29/EU irányelve¹⁰ alapján az olyan természetes személy, aki közvetlenül bűncselekmény következtében sérelmet szenvedett, ideértve a fizikai, szellemi vagy érzelmi sérülést vagy gazdasági hátrányt. Emellett áldozatnak tekinti még az irányelv a közvetlenül bűncselekmény következtében életét veszített személy családtagjait is, akik e személy elhalálása folytán sérelmet szenvedtek (közvetett áldozat).

Az irányelv szabályozási minimumokat állapít meg, és a tagállamok kiterjeszthetik az irányelvben meghatározott jogokat annak érdekében, hogy magasabb szintű védelmet nyújtsanak. E minimumok kiterjednek többek között a tájékoztatásra, áldozatsegítő szolgáltatásokra és a gyakorlati szakemberek képzésére is.

⁹ Az Európa Tanács Egyezménye a nőkkel szembeni erőszak és a kapcsolati erőszak elleni küzdelemről és azok megelőzéséről (Isztambuli Egyezmény, 2011. május 11.). [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:22023A0602\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:22023A0602(01)) (2023. 10. 10.).

¹⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve (2012. október 25.) a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról. HL L 315., 2012.11.14., 57–73.

A sértetti eljárásjogi helyzettel összefüggésben az irányelv kritériumokat határoz meg, amiknek a tagállamoknak részben vagy egészben meg kell felelniük. Ilyen például, hogy a nemzeti rendszer biztosítja-e a büntetőeljárásban részt vevő személy jogállását az áldozat részére, vagy hogy az áldozat a büntetőeljárásban való aktív részvétele törvény által előírt kötelezettsége-e, vagy csak lehetőség.

A (17) pont külön kiemeli, hogy nemi alapú erőszaknak a személy ellen nemi, nemi identitása vagy annak kifejezése miatt irányuló erőszak vagy az olyan erőszak minősül, amely aránytalanul nagy számban egy adott nemhez tartozó személyek ellen irányul, aminek következménye az áldozat által elszenvedett fizikai, szexuális, érzelmi vagy pszichológiai károsodás vagy gazdasági hátrány lehet. A nemi alapú erőszak női áldozatai és gyermekeik gyakran különleges támogatást és védelmet igényelnek az ilyen erőszakkal kapcsolatos másodlagos és ismételt áldozattá válás, megfélemlítés és megtorlás nagy kockázata miatt, ami megelőzése érdekében a tagállamoknak külön intézkedéseket kell tenniük.

A hazai jogban a bűncselekmények áldozatainak segítéséről és az állami kárenyhítésről szóló 2005. évi CXXXV. törvény (Ást.) áldozatnak tekinti azt, aki a Magyarországon területén elkövetett bűncselekmény és a Magyarország területén elkövetett tulajdon elleni szabálysértés természetes személy sértettje, valamint az a természetes személy, aki a Magyarország területén elkövetett bűncselekmény vagy a Magyarország területén elkövetett tulajdon elleni szabálysértés közvetlen következményeként hátrányt, így különösen testi vagy lelki sérülést, érzelmi megrázkódtatást, illetve vagyoni kárt szenvedett el. Az Ást. a Záró Rendelkezések között a 47. §-ban az Európai Unió jogának való megfelelést szedi alpontokba, így hivatkozik a 2004/80/EK tanácsi és a 2012/29/EU parlamenti és tanácsi irányelvre is.

A Be.-ben foglalt általános és különös, a sértett eljárásjogi jogait tartalmazó intézkedések mellett, áldozati minőségére tekintettel példálózó jelleggel a következő intézkedések is a sértett/áldozat jogainak érvényesülését segítik elő.

Az áldozatsegítő szolgálat az érdekvérvényesítésben való segítségnyújtás keretében az áldozatot a szükségletének megfelelő módon és mértékben hozzásegíti alapvető jogai érvényesítéséhez, az egészségügyi, egészségbiztosítási ellátások és a szociális ellátások, valamint más állami támogatások igénybevételehez, ennek érdekében különösen tájékoztatást, jogi segítséget, érzelmi és egyéb segítséget nyújt a sérelem rendezéséhez.¹¹ Ennek célja, hogy az áldozat a bűncselekmény jellegére és személyes szükségleteire tekintettel hozzájusson azokhoz a szociális, egészségügyi és egyéb támogatásokhoz (mint az ilyen bűncselekmények okozta pszichés trauma miatti terápiás segítség), amelyek mind hozzájárulhatnak a sérelem csökkentéséhez.¹²

Különösen nagy jelentősége van e bűncselekmény áldozatával összefüggésben az irányelvben is említett másodlagos viktimizációnak, melynek lényege, hogy a nemi erkölcs elleni bűncselekmények áldozatai először az elkövető által válnak áldozattá, majd az igazságszolgáltatási rendszer, s különösen a bizonyítási eljárás

¹¹ Ást. 4. §.

¹² Piukovics Éva (szerk.): *Áldozatsegítés a gyakorlatban*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2018, 100.

másodlagosan is viktimizálja őket.¹³ A bűncselekmények áldozatainak védelme a másodlagos viktimizáció elkerülését is célozza, de a megfélemlítéstől és megtorlástól való megóvásukat is, és azt, hogy megfelelő támogatásban kell részesülniük az eljárás során, ami megvalósulhat jogi, fizikai, szellemi segítségnyújtásban is.¹⁴

Az áldozatsegítés hazai rendszerének részeként a rendőrségnél kialakult egy áldozatvédelmi hálózat, melynek részeként áldozatvédelmi referensek önálló feladatkörrel működnek a megyei rendőr-főkapitányságokon, és a helyi szerveknél a szervezetőjének döntése szerint ki lehet nevezni referenst.¹⁵ A referens speciális feladatai közé tartozik többek között a nemi erkölcs elleni bűncselekmények áldozatának kiemelt figyelme, figyelemmel kíséri a sértetti jogok érvényesülését az eljárás során, illetve a rendőri szerv vezetői gondoskodnak arról, hogy az áldozatok meghallgatása a kíméletükkel és jogaik tiszteletben tartásával történjen, a másodlagos viktimizáció elkerülését szem előtt tartva.¹⁶

Az áldozati jogok érvényesülésének elősegítését célozza az a rendelkezés is, hogy az áldozatsegítő szolgálat gondoskodik arról, hogy az áldozatokkal kapcsolatba kerülő szervek, intézmények, hatóságok az áldozatokat megillető jogokat megismerjék és megfelelően érvényesítsék, és az áldozatsegítő szolgálat az áldozatok számára a legszükségesebb információkat tartalmazó tájékoztatót készít, melyet eljuttat az illetékességi területén működő azon szervekhez, intézményekhez, hatóságokhoz, amelyek kapcsolatba kerülnek az áldozatokkal.¹⁷

3. Változások az Európai Unióban

Az Európai Unió 28 tagállamában, közöttük Magyarországon is, 2016 júniusában készült egy személyes interjúkon alapuló felmérés, mely azt vizsgálta, hogy a válaszadók hogyan ítélik meg a nemi erőszakot, milyen elképzeléseik vannak róla. Uniós szinten összesen 28 818 interjú zajlott le, ebből magyar vonatkozású 1046 volt, az eredmények pedig országos bontásban és az EU átlaggal összehasonlítva is ábrázolva vannak, így számos következtetés levonható belőlük.¹⁸

Az eredményeket a Bizottság is felhasználta a 2022. március 8-án közzétett javaslatában, mely a nők elleni erőszak és a kapcsolati erőszak elleni küzdelemről szóló európai parlamenti és tanácsi irányelvre vonatkozik.¹⁹

A kutatásból kiemelném azokat a főbb pontokat, amelyek jelen tanulmánnyal szorosabb összefüggésben állnak.

¹³ KRICKOVICS Antal–ANGYAL Mikós: A nemi erkölcs elleni bűncselekmények hatékony bizonyítása – orvosi és kriminalisztikai szempontok. 2013, 148. https://www.researchgate.net/publication/323547943_A_nemi_erkolcs_elleni_buncselekmények_hatekony_bizonyitasa_-_orvosi_es_kriminalisztikai_szempontok (2023. 10. 15.).

¹⁴ Piukovics: i. m., 93.

¹⁵ 2/2013. (I. 31.) ORFK utasítás a rendőrség áldozatsegítő feladatairól, 5. és 6. pont.

¹⁶ 2/2013. (I. 31.) ORFK utasítás, 9. és 15. pont.

¹⁷ Ást. 41. §.

¹⁸ Az uniós polgárok nemi alapú erőszakról alkotott véleményét felmérő kutatás, Európai Unió Bizottsága (2016). <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/2115> (2023. 10. 17.).

¹⁹ Az Európai Unió Bizottságának a nők elleni erőszak és a kapcsolati erőszak elleni küzdelemről szóló európai parlamenti és tanácsi irányelvre vonatkozó javaslata (2022. március 8.). COM(2022) 105 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/PDF/?uri=CELEX:52022PC0105&from=EN> (2023. 10. 15.).

Általánosan elmondható, hogy a megkérdezettek mind az EU-ban, mind Magyarországon szinte ugyanolyan arányban látják elterjedtnak és tartják elfogadhatatlannak és büntetendőnek a nemi erőszakot.

Ezzel szemben viszont az EU átlaghoz képest a magyar válaszadók kétszerese gondolja úgy, hogy a nők elleni erőszak nyilvános helyeken valószínűbb, és harmadával többen tartják valószínűnek azt, hogy idegen követi el, és nem olyan, akit ismernek az áldozatok. Szintén kétszeresük gondolja azt, hogy a beleegyezés nélküli (tehát nem erőszakkal, fenyegetéssel megvalósuló) nemi erőszak igazolt lehet drogos vagy részeg állapotban; ha az áldozat önként hazamegy valakivel parti vagy randi után; ha kihívó, szexi ruhát visel; illetve a „nem” nem egyértelmű közlése vagy a nem egyértelmű fizikai visszavágás eseteiben. Az összes válaszadó fele viszont a fentiek egyikét sem tartja igazoltnak. A kiprovokálást és a cselekmény eltűzését, kitalálását hasonlóan ítélik meg, mint az EU átlag, vagyis a többség nem ért azzal egyet, hogy a nők gyakran tennék ezeket.

A Bizottság 2020. június 24-én elfogadta az áldozatok jogairól szóló első uniós stratégiát,²⁰ amely meghatározza a Bizottság ezen időszakban végzett munkájának keretét, s melynek kettős megközelítése van: az áldozatokat megfelelő jogokkal felruházni és együttműködni az áldozatok jogainak megvalósulásáért. A stratégia az uniós tagállamokat és a civil társadalmat is fellépésre szólítja fel, és külön figyelmet fordít a nemi alapú erőszak áldozatainak sajátos szükségleteire, hozzáátéve, hogy az EU minden tőle telhetőt megtesz a nemi alapú erőszak megelőzése és leküzdése, valamint az ilyen bűncselekmények áldozatainak támogatása és védelme érdekében.

A stratégia prioritásai a következők:

- hatékony kommunikáció az áldozatokkal, és biztonságos környezet biztosítása a feljelentés megtételéhez,
- a legkiszolgáltatottabb áldozatok védelmének és támogatásának erősítése (melyek között a nemi erőszak áldozatát is példaként említi a stratégia),
- kártérítéshez való hozzáférés,
- együttműködés előmozdítása minden eljárási szereplő között,
- áldozatok jogai nemzetközi dimenziójának erősítése.

A dokumentum kiemeli, hogy a nemi alapú erőszak áldozatainak gyakran súlyosan érintettek a különböző bűncselekményformák jellege, körülményei és következményei miatt, és hogy az EU egészére kiterjedő felmérés alapján minden harmadik nő (33%) tapasztal fizikai és/vagy szexuális erőszakot 15 éves kora után.

A stratégia mellett kiemelendő még a közelmúltból az Európai Parlament 2021. szeptember 16-i állásfoglalása a Bizottságnak szóló ajánlásokkal a nemi alapú erőszaknak az Európai Unió Működéséről szóló Szerződés (EUMSZ) 83. cikk (1) bekezdésében felsorolt bűncselekmények új területeként való megállapításáról.²¹

²⁰ Az Európai Unió Bizottságának közleménye az áldozatok jogairól szóló első uniós stratégiáról (2020–2025). COM(2020) 258 final. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0258> (2023. 10. 15.).

²¹ Az Európai Parlament 2021. szeptember 16-i állásfoglalása a Bizottságnak szóló ajánlásokkal a nemi alapú erőszaknak az EUMSZ 83. cikke (1) bekezdésében felsorolt bűncselekmények új területeként való megállapításáról. HL C 117., 2022.3.11., 88–103.

Az EUMSZ 83. cikk (1) bekezdése alapján az Európai Parlament és a Tanács rendes jogalkotási eljárás keretében elfogadott irányelvekben szabályozási minimumokat állapíthat meg a bűncselekményi tényállások és a büntetési tételek meghatározására vonatkozóan az olyan különösen súlyos bűncselekmények esetében, amelyek jellegüknél vagy hatásuknál fogva több államra kiterjedő vonatkozásúak, illetve amelyek esetében különösen szükséges, hogy az ellenük folytatott küzdelem közös alapokon nyugodjék.

Az állásfoglalás utal az Isztambuli Egyezményre, mint a nemzetközi normára, ami a nemi alapú erőszak felszámolásának kulcsfontosságú eszköze egy olyan holisztikus és összehangolt megközelítés követése révén, amely az áldozatok jogait helyezi a középpontba, és számos nézőpontból kezeli a kérdéseket. Rámutat arra, hogy az Isztambuli Egyezményt a nemi alapú erőszak felszámolására szolgáló minimumszabályként kell értelmezni, és hogy az Uniónak e tekintetben még ennél is határozottabb és hatékonyabb jogalkotási intézkedéseket kell végrehajtania.

A Parlament felszólítja a tagállamokat, hogy tartsák be az Isztambuli Egyezményt, és a nőkre vonatkozóan írjanak elő a nők elleni erőszak és a párkapcsolati erőszak nemi szempontú értelmezésén alapuló, az áldozat emberi jogaira és biztonságára összpontosító, védő és támogató intézkedéseket, elkerülve, hogy az áldozatok a nemi szempontok iránt érzéketlen jogszabályok, közigazgatási vagy jogérvényesítési gyakorlatok következtében és/vagy a kellő tudás és a megfelelő eljárások hiánya miatt az intézményes erőszak áldozatává is váljanak, ami az elkövetők büntetlenségéhez, valamint újbóli áldozattá váláshoz vezethet.

A Parlament végül felszólította a Bizottságot, hogy tegyen javaslatot a nemi alapú erőszakra szóló átfogó irányelvre, amely végrehajtja az Isztambuli Egyezmény rendelkezéseit és más nemzetközi normákat.

Ennek következő momentumra volt a már említett, a nők elleni erőszak és a kapcsolati erőszak elleni küzdeletről szóló irányelvre vonatkozó javaslat.²² Ez bűncselekménnyé nyilvánítja az erőszak bizonyos olyan formáit, amelyek aránytalanul érintik a nőket, valamint erősíti az áldozatok jogait, melyen belül az áldozatok igazságszolgáltatáshoz való jogának és megfelelő védelemhez való jogainak megerősítése a cél, amik az áldozatok sajátos szükségleteire reagálnak.

Az irányelv minimumszabályokat határoz meg a következőkre vonatkozóan: bűncselekményi tényállások és büntetések meghatározása a nők és gyermekek szexuális kizsákmányolása és a kiberbűnözés területén; a nők elleni erőszak vagy a kapcsolati erőszak valamennyi formájának áldozatait megillető jogok a büntetőeljárás előtt, alatt vagy után; az áldozatok védelme és az áldozatok támogatása. Az áldozat fogalmát pedig a következőképpen határozza meg: biológiai vagy társadalmi nemtől függetlenül minden olyan személy, aki közvetlenül az ezen irányelv hatálya alá tartozó erőszakos cselekmények által okozott sérelmet szenvedett el, beleértve az ilyen erőszak gyermek tanúit is.

A javasolt irányelv megerősíti számos alapvető jog védelmét, így például az EU Alapjogi Charta 47. cikkében foglalt jogorvoslathoz és tisztességes eljáráshoz való joggal kapcsolatban kimondja, hogy erre az áldozatnak is joga van. Erre példa a nők

²² COM(2022) 105 final.

elleni erőszak és a kapcsolati erőszak hatékonyabb kivizsgálásának és büntetőeljárás alá vonásának biztosítása pl. bizonyos bűncselekményekkel kapcsolatos eljárás hivatalból és közérdekből való indítása vagy az áldozatok számára az ügyek online bejelentésének lehetővé tétele útján.

Az áldozatok igazságszolgáltatáshoz való jogának és megfelelő védelemhez való jogainak megerősítése érdekében olyan intézkedéseket nevesít, amik alapvető hiányosságokra mutatnak rá az eljárás során a sértettel kapcsolatba kerülő szakemberekkel, hatósági személyekkel összefüggésben. Ilyen elvárás az, hogy a nemzeti hatóságok az áldozatokat a nemek közötti egyenlőség szempontját figyelembe véve kezeljék; annak biztosítása, hogy megfelelő eszközökkel rendelkezzenek a nők elleni erőszak és a kapcsolati erőszak kezeléséhez; hogy olyan kormányzati szervek álljanak rendelkezésre, amelyek segítik, tanácsokkal látják el és képviselik az áldozatokat a nők elleni erőszakkal és a kapcsolati erőszakkal kapcsolatos bírósági eljárásokban.

Úgy vélem, a szexuális erőszak eljárásában az alapvető probléma már ott realizálódik – s erre a látencia és az áldozathibáztató reakciók is engednek következtetni –, hogy a sértettek nem tesznek feljelentést. Ennek oka lehet, hogy nem bíznak a hatóságokban, vagy tartanak az elsősorban a közvetlen környezetükben élő, de akár tágabb körben értve az eljárás során velük kapcsolatba kerülő emberek reakciójától. Az ismertetett interjúkon alapuló kutatás is enged következtetni arra, hogy ez egy valós félelem.

Ezzel összefüggésben megemlíteném a Be. azon újítása, hogy a tanú már nem rendelkezhet a vallomásával.²³ A régi Be.-hez képest a jelenlegi törvényben a figyelmeztetések köre ki lett egészítve azzal, hogy ha a tanú a figyelmeztetéseket követően vallomást tesz, vallomása az adott és más ügyben bizonyítási eszközként akkor is felhasználható, ha a vallomástételt a későbbiekben megtagadja. Emiatt a tanú a korábban tett vallomással már nem rendelkezhet, az akkor is bizonyítékul szolgál, ha az érintett az eljárás későbbi szakaszában meggondolja magát, és – mentességre hivatkozással – él vallomásmegtagadási jogával. A Be. mellett foglalt állást, hogy a vallomás megtagadásának lehetősége és az arra való figyelmeztetés abban az esetben képvisel kiemelt garanciális értéket, s ily módon a büntetőeljárás következetessége és tekintélye akkor biztosítható, ha az eljárás során megtett vallomás a tanú későbbi nyilatkozataitól függetlenül bizonyítási eszközként felhasználható. A vallomás megtagadása kizárólag a folytatólagos kihallgatás megtagadásának lehetőségét jelenti, ezért az új szabályrendszer a tanúktól megfontoltabb nyilatkozattételt követel meg.²⁴

Jelen bűncselekménnyel összefüggésben ezt azért szükséges kiemelni, mivel így ha a sértett vagy az ő hozzátartozói egy esetleges nyomásgyakorlás, egzisztenciális félelem vagy más ok miatt élnek a vallomásmegtagadás jogával, akkor az addig

²³ Be. 176. § (1) bekezdés d) pont: „*ha vallomást tesz, vallomása az adott vagy más ügyben bizonyítási eszközként akkor is felhasználható, ha a vallomástételt a későbbiekben megtagadja*”.

²⁴ Be. 176. § (2) bekezdés: „*A tanút folytatólagos kihallgatása esetén az (1) bekezdés a) pontja szerint akkor kell figyelmeztetni, ha a mentességére vonatkozó körülményekben bekövetkezett változás miatt a tanúvallomást megtagadhatja.*”

megtett vallomásaik a nyomozóhatóság és bíróság által felhasználhatók maradnak, nem üresedik ki vagy nehezedik el egy olyan eljárás, aminek önmagában már a megindulása is akadályokba ütközik. E rendelkezés biztosítja azt, hogy az eljárás folytatható legyen, ne függjön a tanúk és a terhelt közötti kapcsolattól, annak elsősorban eljáráson kívül jelentőséggel bíró személyes, anyagi, érzelmi, pszichológiai összetevőitől.

A javaslat szerint a sértettekkel kapcsolatba kerülő szakemberek képzése is elvárás. A hatóságok alatt nemcsak a nyomozó hatóságokat érti a javaslat, hanem a bíróságokat is. Ez alatt érteni kell az előbbiekkal összefüggésben például a hatóságoknál dolgozók speciális képzését, hogy álljon rendelkezésre olyan szakember, aki kifejezetten ilyen bűncselekmények áldozataira specializálódik. A feljelentés megtételénél kiküszöbölhetne egy alapvető hibát, ha a sértettet egy erre a bűncselekménytípusra specializálódott, az áldozatokkal kapcsolatban érzékenyített szakember fogadná (akár személyesen, akár telefonon, vagy – ha a javaslatban foglalt online bejelentés lehetőségének kiépítését vesszük alapul – online megkeresésben). A bírósági eljárásban létezik speciális ügyekre kijelölt bíró, mint a nyomozási bíró, a fiatakorúak ügyeiben vagy gazdasági ügyekben eljáró bíró. Ennek mintájára elképzelhető lenne egy nemi erkölcs elleni ügyekben eljáró bíró kijelölése, aki valamilyen – például továbbképzéshez kötött – feltétel alapján járna el, hiszen itt az áldozattal/sértettel való kommunikáció sajátos, az eljárásban részt vevők érzékenyítése alól a döntéshozó sem maradhatna ki.

Másik kérdéskör a bizonyítási eljárás egyik legjelentősebb része, a szakértő eljárása, melyre már a nyomozási szakaszban sor kerül. A Be. a szakértőkkel kapcsolatos általános rendelkezések mellett nem tartalmaz semmilyen speciálisat,²⁵ de a különleges bánásmódot igénylő sértettel összefüggő szabályok között sincs semmilyen rájuk vonatkozó rendelkezés. Az igazságügyi szakértőkről szóló 2016. évi XXIX. törvény sem támaszt semmilyen különös, jelen bűncselekmény eljárásában releváns feltételt azokkal a szakértőkkel kapcsolatban, akiket ilyen ügyekben rendelnek ki.

A szakértő személye, az ő képzettsége és felkészültsége egy ilyen bűncselekmény sértettjével való bánásmód és kommunikáció során nem elhanyagolható tényező. Tekintettel arra, hogy egy bár objektív, de a sértett szemszögéből igen közvetlen, bensőséges beszélgetést/vizsgálatot lefolytató személyről van szó, a javaslat szerint is speciális képzésre lenne szükség. Önmagában a szakértői mivolt speciális szakértelmet jelent, de ez nem jelenti, hogy minden igazságügyi pszichológus szakértő általánosan ugyanúgy tudna bánni az áldozattal. Egyrészt tisztában kellene lennie az eljárásjogi, anyagi jogi sajátosságokkal is, másrészt az áldozatjogi aspektusból releváns olyan tényezőkkel, melyek mind a sértettel való megfelelő, az ő alapvető jogait tiszteletben tartó, és az eljárás szempontjából is kiemelten fontos bánásmódot tartanak szem előtt.

A Be. a már említett különleges bánásmód körébe tartozó általános és különös intézkedéseken keresztül igyekszik biztosítani jelen bűncselekmény sértettje jogainak fokozottabb védelmét. A Be. miniszteri indokolása alapján ezzel egy rugalmas,

²⁵ Be. XXXI. fejezet.

a sértett igényeit is a lehetséges mértékig szem előtt tartó rendszert vezet be. Ezek hivatottak arra, hogy az eljárásban a sértett a megértésben, a megértetésben, a jogai gyakorlásában és a kötelezettségei teljesítésében, illetve a büntetőeljárásban való hatékony részvételében ne legyen akadályozott. Közéjük tartozik például az, hogy a büntetőeljárás lefolytatása során fokozott körültekintéssel kell eljárni az érintett személy magánéletének kímélete érdekében; a bíróság a tárgyalásról vagy annak meghatározott részéről a nyilvánosságot kizárhatja; védelemben lehet részesíteni; szembesítése csak a hozzájárulásával rendelhető el.²⁶

A miniszteri indokolás kiemeli, hogy a kíméleti eszközök esetén fokozottan érvényesíteni kell a különleges bánásmódot igénylő személy személyes igényeinek érvényre juttatását. Az is előfordulhat, hogy az egyes kíméleti eszközök, előírások között merül fel összeütközés. A Be. 85. §-ában megjelölt eszközöket ezért nem lehet teljesen merev eljárásjogi szabályoknak tekinteni. A magánélet fokozott kíméletével kapcsolatos előírás ellenére előfordulhat, hogy egy eljárási cselekmény végrehajtása éppen akkor jár az érintett legnagyobb kíméletével, ha annak végrehajtására a lakóhelyén, lakókörnyezetében, ugyanakkor nyilvánvalóan bizonyos mértékig a magánéletének sérelmével kerül sor. Ugyancsak elvárt, hogy a különleges bánásmódot igénylő személyeket érintő eljárási cselekményeket haladéktalanul és megisméltés nélkül hajtsák végre. Adott körülmények között lehet ugyanakkor, hogy éppen az érintett személy kímélete indokolja az eljárási cselekmény elhalasztását vagy megszakítását, és egy más időpontban történő folytatását. A különleges bánásmód eszközrendszerét ezért minden esetben úgy kell alkalmazni, hogy az a lehető legnagyobb mértékben szolgálja az érintett kíméletét, védelmét, ugyanakkor az alkalmazás egyáltalán ne, vagy a lehető legkisebb mértékben veszélyeztesse az eljárás eredményességét.

A miniszteri indokolás szerint a törvény fő szabályként fogalmazza meg, hogy az eljárási cselekményt a sértettel azonos nemű, minden esetben ugyanazon személy hajtja végre, illetve az eljárási cselekményen ilyen személy is jelen van. E szabály alól ugyanakkor a (2) bekezdés kivételt enged, ha az azonos személy vagy az azonos nemű személy jelenléte akár az eljárás érdekei, akár az eljáró szerv tagjának elérhetetlensége miatt nem biztosítható, és az eljárási cselekmény mellőzésére nincs lehetőség. A sértett igényeinek figyelembevételét teszi lehetővé továbbá, hogy a sértett hozzájárulása vagy kifejezett indítványa alapján az eljárási cselekményt más személy vagy más nemű személy hajtja végre.

Ezek a rendelkezések, habár a Be. szabályrendszerén belül speciálisnak tekintendők, az uniós tendenciákhoz és kialakuló elvárásokhoz képest inkább csak általánosként jellemezhetők: a különleges bánásmód nem eléggé különleges.

4. Zárógondolatok

Az áldozat fogalma folyamatosan formálódott az évtizedek során, viszont a sértett-nél és passzív alanyánál mindig is tágabb személyi kört foglalt magába. Alapvetően

²⁶ Be. 85–89. §.

nem genderspecifikus, de a nemi erőszak tekintetében a nők felülreprezentáltsága jellemző. Ezt felismerve születtek meg nemzetközi és uniós szinten is olyan egyezmények, ajánlások, vélemények, irányelvek, amik egyre speciálisabban kezelték nemcsak az áldozatokat (beleértve a közvetett áldozatokat is), hanem kifejezetten a nőket és a nemi erőszak áldozatait.

Ahogy az Európai Parlament is fogalmaz az állásfoglalásában, a nők elleni erőszakot és a nemi alapú erőszak egyéb formáit továbbra is túl nagy hallgatás fedi, és ezek múltba nyúló történelmi gyökereit az egyenlőtlen hatalmi viszonyok, a forrásokhoz való egyenlőtlen hozzáférés és ezek egyenlőtlen elosztása képezi, amelyek a férfiak nők feletti uralmát és a nők hátrányos megkülönböztetését okozták, és súlyos hatást gyakoroltak az áldozatokra, családjaikra és egész közösségekre.

Maga a Bizottság is megjegyzi a javaslatban, hogy elvégezték a vonatkozó uniós jogszabályok elemzését, mely azt mutatta, hogy azok nagyon szelektív módon biztosították a nők elleni erőszak és a kapcsolati erőszak áldozatainak jogait. Erre olyan jogszabályok keretében került sor, amelyek nem elsősorban az ilyen típusú erőszakra vonatkoznak. Az uniós intézkedések nem foglalkoznak kifejezetten a nők elleni erőszak és a kapcsolati erőszak áldozataival. A vonatkozó kötelezettségek nem elég konkrétak a nők elleni erőszak és a kapcsolati erőszak áldozatai számára, vagy széles mérlegelési jogkört hagynak a tagállamoknak. Ezenkívül a vonatkozó uniós jogszabályok átlagosan több mint 10 évesek. Ez alatt az idő alatt az áldozatok szükségleteit nem elégítették ki megfelelően, ezért azokat ennek megfelelően kell kezelni.

Az említett, magyar vonatkozású statisztikából is kiolvasható, hogy alapvető változásokra van szükség, ha a társadalom hozzáállását és ezen bűncselekményekről alkotott véleményét meg szeretnénk változtatni. Ennek egyik lépése az, hogy a jogszabályi környezetet úgy alakítjuk ki, hogy az az áldozatok, sértettek védelmét és jogainak érvényre juttatását helyezze előtérbe, melyet a jelenlegi eljárásjogi törvény a különleges bánásmód eszközrendszerén keresztül igyekszik biztosítani. Éppen ezért, ezt ellensúlyozandó, az áldozatok általános, szélesebb körű kategóriáján belül kiemelten kell kezelni e bűncselekmények áldozatait, és mindezeket figyelembe véve kell megtenni a szükséges lépéseket mind uniós, mind nemzeti szinten, mellyel kapcsolatban a legújabb mozzanat, a Bizottság 2022. márciusi irányelvjavaslata egy üdvözlendő lépés.